# MA’RIFAT JAHOLATGA QARSHI O‘TKIR QUROL SIFATIDA

**B.Aliyev**
*TDIU professori*

***Annotatsiya:*** *Maqolada Ma’rifat — kishilarning ongini, bilimini, madaniyatini oshirishga qaratilgan ta’lim-tarbiya. U tabiat, jamiyat va inson mohiyati haqidagi turli bilimlar, ma’lumotlar yoritib berildi. Ma’rifat-ma’naviyatning turli mamlakatlarga o‘tkazayotgan ta’siri ham turlicha. Bu hol dunyo mamlakatlarining iqtisodiy, axborot, ma’naviy salohiyatlari va siyosatlari qanday ekani bilan bog‘liq.*

***Kalit so‘zlar:*** *ma’rifat, madaniyat va san’at, madaniy qadriyatlar, ijod erkinligi, axborot, ta’lim, tarbiya vatanparvar.*

Inson - Olloh yaratgan boshqa jonli maxluqotlardan mukarramligi va sharifligi bilan farq qiladi. Uning boshqa jonzodlardan farqli xususiyati til va tafakkuridir. Odamlar idrok qiladi, mushohada yuritadi, hissiyot va tajribalarini til vositasida boshqalarga yetkazadi va mukammalashtiradi. Shuning uchun inson doimo o‘z tafakkurini, hayot tarzini ta’lim va tarbiya vositasida sifat jihatdan yuksaltirib borishi zarur. Ta’lim va tarbiya inson hayot faoliyatining uzviy va zaruriy qismidir. Ta’limning yana bir ma’nodosh shakli bu ma’rifat so‘zi va tushunchasidir. Inson ma’naviyatini belgilovchi manba bu ta’limdir.

Ma’rifat – shaxs va jamiyat ongini, bilimini, madaniyatini oshirishga qaratilgan ta’lim-tarbiya tizimidir. U tabiat, jamiyat va inson mohiyati haqidagi turli bilimlar, ma’lumotlar majmuasini ham bildiradi. Ma’rifat ilmu-irfon ma’nosida ham ishlatiladi. Ma’rifat tushunchasi madaniyat, ma’naviyat tushunchalari bilan bog‘liq. Ma’rifat ma’naviy qaramlikni bartaraf qiladi, insonga ma’naviy, ruhiy kuch-qudrat ato etadi. U kishilarni jaholatdan xolos qiladi, buzuq ishlardan qaytaradi, yaxshi, bilim, tajriba, xulq va odob egasi bo‘lishida asos bo‘ladi. Ma’rifatli kishilardan tashkil topgan jamiyat ravnaq topadi, kelajagi porloq bo‘ladi. Ma’rifat - bilim va madaniyatning qo‘shma mazmuni bo‘lib, maorif uni yoyish vositasidir. Ma’rifatni hayotga singdirish ta’lim tizimi orkali amalga oshiriladi[1].

Tariximizda “ma’rifat” so‘zinining ziddi “jaholat”, “ma’rifatlilik” so‘zining ziddi esa “johillik”dir. Johil yoki jahl so‘zining ma’nosi – ko‘rlik, ojizlikdir.

Ma’rifat – insoniyatni taqdirini belgilovchi muhim omil. Agar jamiyat ma’rifatli bo‘lsa, bu jamiyatning istiqboli, kelajagi yorug‘ligini anglatadi. Bu haqda Prezidentimiz Shavkat Mirziyoevning O‘zbekiston ijodkor ziyolilari vakillari bilan uchrashuvdagi ma’ruzasida: “Dunyo shiddat bilan o‘zgarib, barqarorlik va xalqlarning mustahkam rivojlanishiga raxna soladigan turli yangi tahdid va xavflar paydo bo‘layotgan bugungi kunda ma’naviyat va ma’rifatga, axloqiy tarbiya, yoshlarning bilim olish, kamolga etishga intilishiga e’tibor qaratish har qachongidan ham muhimdir. Aynan ta’lim va ma’rifat bashariyat farovonligining asosiy omillaridan hisoblanadi, insonlarni ezgulikka da’vat etadi, saxovatli, sabr-qanoatli bo‘lishga undaydi”[2], degan edi. Vaholanki, dunyoning boshqa xalqlari yer va koinot sir-asrorlarini o‘rganayotgan paytda biz ulardan ortda qolishimiz mumkin emas. Aksincha koinot ilmlariga ilk narvon qo‘ygan ulug‘ allomalarning avlodi sifatida biz ilmu-ma’rifatda ilg‘orlar safida bo‘lishimiz kerak.

Ta’lim(bu istiloh negizida – ilm so‘zi turipti), maorif va ma’rifat so‘zlari deyarli bir ma’noni anglatadi. Ma’rifat so‘zi bizning tilimizga arab tilidan kirib kelgan bo‘lib, uning o‘zagini, “orif”, “oriflik” tashkil etadi. Maorif so‘zi ham oriflikni anglatadi. Lekin, oriflik so‘zining ma’nosi ancha teran. Diniy manbalarda uning o‘zagi oriflik deganda Olohni tanish ma’nosida, muqaddas dinimizdagi manbalarda yuksak ilm va ma’rifatning asosiy darajasi sifatida Haqni tanish, Ollohni bilish ma’nosida talqin qilinadi. Lekin, maorif so‘zi keyinchalik faqat din va ilohiy talqinda emas,

[1] https://qomus.info/encyclopedia/cat-m/marifat-uz/
[2] Президент Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон ижодкор зиёлилари вакиллари билан учрашувдаги маърузасидан “Халқ сўзи”, 2017-йил 4-август.

balki, dunyoviy ilmlarni egallash tarzida ham qo‘llana boshlagan. Biz ma’naviyatimizning asosiy manbalaridan bo‘lgan diniy ma’rifatning ilohiy qudratini unutmasligimiz zarur.

Shuningdek, “ma’rifat” so‘zi arabcha “orif”, ko‘pligi “maorif” so‘zidan olingan bo‘lib, lug‘atda “bilish”, “tanish” kabi ma’nolarda ham istifoda etiladi.

Tasavvuf ta’limotida *“ma’rifat”* tushunchasi, asosan ikki qismga bo‘linadi. Ular ayni paytda birlashib, “ma’rifat” tushunchasini hosil qiladi:

1. Ma’rifatun-nafs,
2. Ma’rifatulloh

Qachonki, “ma’rifatun-nafs” hosil bo‘lsa, “ma’rifatulloh” hosil bo‘ladi. Ma’rifatullohni anglagan zotlar esa Ollohni tanigan hisoblanadilar[1].

Islom olamida mashhur shayx, Markaziy Osiyo, turkiy xalqlarning haqiqiy piri deb e’tirof etilgan alloma – Xoja Ahmad Yassaviy ta’kidlaganidek:

*Ey do‘stlarim, oriflar xolis suhbat etorlar,*
*Ul suhbatda ma’rifat durlarini sochorlar.*
*Yana:*
*Pirni lutfi Haqni lutfi tariqatda,*
*Haq in’omi pirga yetar haqiqatda.*
*Hodiy bo‘lub yo‘lg‘a solg‘on ma’rifatda,*
*Eshitib, uqub, xizmat qiling, do‘stlarimo*[2].

Ulug‘ mutafakkir, mumtoz o‘zbek tili va adabiyotining asoschisi, Amir Alisher Nizomiddin Navoiy olamni, borliqni anglash muammosida va xususan, dinda ma’rifat ustuvor bo‘lishi tarafdori bo‘lgani holda, davr mafkurasi bo‘lgan toat-ibodatni haddidan oshib ketganida ma’rifatga o‘rin qolmaganligini **“**Nazm ul-javohir”da kinoyali tarzda shunday ifodalaydi:

*Gar ma’rifat o‘lsa chorasozi yaxshi,*
*Toat ko‘pidan ma’rifat ozi yaxshi*[3]

Mazmuni: “agar, har bir masalaga ma’rifat bilan yondashilsa uni chorasi topiladi, lekin, ilmu-ma’rifat muammolarni yechimida yetarli bo‘lmasa yoki ma’rifiy yondashuvlar ixtilof keltirib chiqarsa, bunday holda ma’rifatdan itoat yaxshiroq” deganidir[4]. Bu hol Navoiyning o‘z davrida olamga, borliqqa falsafiy munosabatdagi jaholatga munosib va murosasiz javobi sifatida qarashi deyish mumkin. Vaholanki, mutafakkir asarlarining deyarli hammasida ana shu kabi kayfiyat va qarash ustuvor ekanligini aytish joiz.

Ma’rifat Navoiy talqinida ko‘p hollarda: ilm, bilim, fahm, idrok ma’nolarida ifodalangan[5]

“Lisonut-tayr”ning “ma’rifat vodiysi zikrida” bobida:

Ixtilofi juzv ila kul mundadur
Kim taraqqiyu tanazzul mundadur.
Yuz tuman rahrav ko‘rarsen beqaror,
Har biri bir yo‘lni aylab ixtiyor[6], deyilgan.

Bu baytlarning mazmuni shunday: olamni ma’rifat yo‘li bilan anglash murakkab va ixtilofli jarayon. Bu masalada ixtiloflarning eng juz’iy darajadan eng murakkab va ulkan darajalarini ko‘rish mumkin.

Hazrat Alisher Navoiyning deyarli butun ijodida ma’rifatli jamiyat, ma’rifatli hukmdor, ma’rifatli jamoa masalalariga alohida e’tibor qaratilgan. Navoiy ta’limotiga ko‘ra, adolatli, farovon jamiyatga yuksak ma’naviyatli shaxslar, xususan, ma’rifatli hukmdor boshchiligida erishiladi. Lekin, ma’naviyatga ma’rifat orqali erishiladi, deydi. Alisher Navoiyning “Lisonut-tayr” dostonida ham *“ma’rifat vodiysi tasviri”* ifoda etilgan. Unda “Olloh haqida bilimni - ma’rifat hosil qiladi.

---

[1] Тасаввуф таълимотида шариат, тариқат, маърифат ва ҳақиқат босқичлари талқини (Яссавия таълимоти асосида) https://oliymahad.uz/5987

[2] Аҳмад Яссавий. Ҳикматлар. https://adabiyot.islamonline.uz/kitoblar/nazm/121-yasaviy.html

[3] Навоий. А. МАТ: 20 томлик. 15 т. Назм ул-жавоҳир . -Тошкент: “Фан”, 1999. –Б. 157.

[4] Навоий. А. МАТ: 20 томлик. 15 т. Назм ул-жавоҳир . -Тошкент: “Фан”, 1999. –Б. 232.

[5] Алишер Навоий асарлари тилининг изоҳли луғати (АНАТИЛ). 4 жилдлик. 2 жилд. Тошкент, “Фан” 1983. – Б. 274.

[6] Навоий. А. МАТ: 20 томлик. 12 т. Лисонут-тайр. Т.: “Фан”, 1996. – Б. 132.

Ollohning husn va ma’no jihatdan mislsiz vujud ekanligini bilgach, u o‘zining oliy tilagiga yetib, qanoat hosil qiladi” deyiladi. Mutafakkir nazdida, har bir inson o‘z hayoti davomida haqiqatni izlaydi, haqiqatni talab qiladi, unga esa ma’rifat yo‘li orqali boriladi. Alisher Navoiy o‘z asarlarida hukmdorlar va davlat xizmatidagi kishilarga pandnoma sifatida har bir qilinadigan amal ayniqsa davlat va jamiyat hayoti bilan bog‘liq muhim tadbirlar “Avval ilm tarozusida aniq o‘lchanishi kerak” deb saboq beradi.

Ma’rifat va ma’rifatlilik masalasi hamma davrlarda muhim masala sifatida e’tirof etilgan. Ma’naviyat va ma’rifat bo‘shashgan joyda va davrda uni o‘rnini jaholat egallagan.

Yurtimiz mustaqillikka erishgan kundan boshlab, boshqa barcha ijtimoiy masalalar kabi, ma’rifat masalasi ham asosiy kun tartibidagi muammo sifatida belgilab olindi va davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida qarab kelinmoqda.

Shu o‘tgan 30 yildan ziyod vaqt davomida bir qator qonunlar, qonunosti hujjatlari, konseptual dasturlar qabul qilindi. Albatta bunday muhim masalada rasmiy munosabat bo‘lishi kerak va zarur.

Bunday rasmiy hujjatlar rasmiy munosabatlarga keyingi yillarda qabul qilingan qonunosti hujjatlari, Prezident farmonlari, qarorlari, har yili xalqimizga yo‘llayotgan murojaatnomalarida, davlat va nodavlat, hukumat darajasija va nohukumat tizmlarda tashkil etilgan muassalar misol bo‘ladi. Xususan,

2017 yil 28 iyulda qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ma’naviy-ma’rifiy ishlar samaradorligini oshirish va sohani rivojlantirishni yangi bosqichga ko‘tarish to‘g‘risida” Qarori;

2019 yil 3 maydagi “Ma’naviy-ma’rifiy ishlar samaradorligini oshirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” PQ-4307-sonli Qarori,

2021 yil 26 martdagi “Ma’naviy-ma’rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-5040-son Qarori;

2021 yil 19 yanvarda Prezidentning ma’naviy-ma’rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish masalalari bo‘yicha o‘tkazgan videoselektor yig‘ilishi;

Vazirlar Mahkamasi tomonidan “Respublika ma’naviyat va ma’rifat markazi huzuridagi Ijtimoiy-ma’naviy tadqiqotlar instituti faoliyatini tashkil etish to‘g‘risida”gi qaror;

Milliy g‘oya targ‘iboti, ma’naviy-ma’rifiy ishlar samaradorligini oshirish, jamiyatda adabiyot va kitobxonlikni yanada rivojlantirish maqsadida “Ijod” jamoat fondi negizida Ma’naviyat va ijodni qo‘llab-quvvatlash fondi tashkil etilishi shular jumlasidan

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining BMTning yuksak minbaridan turib aytgan quyidagi so‘zlari ham tasdiqlaydi: Bizning asosiy vazifamiz - yoshlarning o‘z salohiyatini namoyon qilishi uchun zarur sharoitlar yaratish, zo‘ravonlik g‘oyasi “virusi” tarqalishining oldini olishdir. “Buning uchun yosh avlodni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash, uning huquq va manfaatlarini himoya qilish borasidagi ko‘p tomonlama hamkorlikni rivojlantirish lozim, deb hisoblaymiz. Shu munosabat bilan O‘zbekiston globallashuv va axborot-kommunikasiya texnologiyalari jadal rivojlanib borayotgan bugungi sharoitda yoshlarga oid siyosatni shakllantirish va amalga oshirishga qaratilgan umumlashtirilgan xalqaro huquqiy hujjat - BMTning Yoshlar huquqlari to‘g‘risidagi xalqaro konvensiyasini ishlab chiqishni taklif etadi”.

O‘zbekiston Prezidenti, BMT Bosh Assambleyasiga uning “Ma’rifat va diniy bag‘rikenglik” deb nomlangan maxsus rezolyusiyasini qabul qilish taklifi bilan murojaat qildi. Bu hujjatning asosiy maqsadi – barchaning ta’lim olish huquqini ta’minlashga, savodsizlik va jaholatga barham berishga ko‘maklashishdan iborat. Ushbu rezolyusiya bag‘rikenglik va o‘zaro hurmatni qaror toptirish, diniy erkinlikni ta’minlash, e’tiqod qiluvchilarning huquqini himoya qilish, ularning kamsitilishiga yo‘l qo‘ymaslikka ko‘maklashishga qaratilgan.

Ma’rifatdek muhim va belgilovchi ahamiyatga ega bo‘lgan masala davlatimizning doimiy diqqat markazida turishi muhim. Shunday tadbirlar dasturi sifatida 2017 yil 28 iyulda qabul qilingan O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ma’naviy-ma’rifiy ishlar samaradorligini oshirish va sohani rivojlantirishni yangi bosqichga ko‘tarish to‘g‘risida” Qarorini aytish mumkin.

Avvalo ma’naviy-ma’rifiy targ‘ibotni yagona markazlashgan tarzda olib borish maqsadida Respublika Ma’naviyat va ma’rifat kengashining Respublika Ma’naviyat targ‘ibot markazi hamda Milliy g‘oya va mafkura ilmiy-amaliy markazini birlashtirish yo‘li bilan ularning negizida Respublika Ma’naviyat va ma’rifat markazini tashkil etish belgilab qo‘yildi. Markaz tomonidan amalga oshiriladigan vazifalar sifatida quyidagilar belgilandi:

- dunyoda yuz berayotgan murakkab geosiyosiy va g‘oyaviy-mafkuraviy jarayonlarning mazmun-mohiyatini har tomonlama chuqur yoritib borish, terrorizm, diniy ekstremizm, aqidaparastlik, separatizm, odam savdosi, “ommaviy madaniyat”, narkobiznes va boshqa tahdidlarga qarshi samarali g‘oyaviy kurash olib borish;

- jamiyatimizning barqaror rivojlanishiga to‘sqinlik qilayotgan ichki tahdidlar - el-yurt taqdiriga loqaydlik, mahalliychilik, urug‘-aymoqchilik, oilaviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasiga e’tiborsizlik kabi holatlarga barham berishga qaratilgan kompleks tadbirlar tizimini ishlab chiqish va amalga oshirish;

- milliy g‘oyani yurtimizda yashayotgan barcha millat va elatlar, ijtimoiy toifa vakillari o‘rtasida keng targ‘ib etish, bunyodkorlik ruhini yalpi ijtimoiy harakatga aylantirish, ertangi kunga ishonch tuyg‘ularini kuchaytirish;

- targ‘ibot-tashviqot ishlarida aholining hududiy, kasbiy hamda yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda mutanosib, maqsadli va mazmunli yondashuvni joriy etish;

- ma’naviy-ma’rifiy targ‘ibot ishlari samaradorligining ilmiy asoslangan monitoringini ta’minlashga qaratilgan sotsiologik tadqiqotlar o‘tkazishni muntazam yo‘lga qo‘yish;

- yoshlarda sog‘lom dunyoqarash, jumladan, kitobxonlik ko‘nikmasini shakllantirish,internet, axborot-kommunikasiya texnologiyalaridan oqilona foydalanish madaniyatini oshirish, ularda g‘oyaviy va axborot xurujlariga qarshi mafkuraviy immunitetni kuchaytirish;

- mahallalarda uyushmagan yoshlar bilan ishlash,ushbu toifani ijtimoiy-iqtisodiy faollashtirishda jamoat tashkilotlari bilan hamkorlikni yo‘lga qo‘yish;

- xalqimizning tarixiy merosi, urf-odatlari va milliy tarbiya an’analarini asrab-avaylash, keng aholi qatlamlari, ayniqsa, yoshlarimiz o‘rtasida dinlararo bag‘rikenglik, millatlararo totuvlik va o‘zaro mehr-oqibat muhitini mustahkamlash bo‘yicha chora-tadbirlar ishlab chiqish va joriy etish va hakazolar.

Lekin, amaliy holat doim tashvishga solib keladi. Negadir ma’naviyat va ma’rifat xususida qanchalik rasmiy, nazariy va amaliy chora tadbirga qaramasdan jamiyatda umumiy ma’noda ma’naviy yuksalish o‘rnida ma’naviyatlilik o‘rniga ma’naviyatsizlik illatlari ildiz otishini jilovlab bo‘lmas darajasiga qarab ketayotganini afsus, shu bilan birga tashvishlanib aytishga to‘g‘ri kelayapti. Bu hol esa ma’rifatni ancha sustlashganidan dalolat beradi. Bu holatni bartaraf etish va ma’naviy-ma’rifiy fazilatlarni yuksaltirish uchun nazarimizda quyidagi jihatlarga e’tibor qaratish uchun quyidagilarni taklif qildik:

- Ma’rifat, ma’naviyat masalasi shunchaki nazariya yoki so‘z bo‘lib eng oxirgi o‘rinda muhokama qilinadigan yoki o‘gay soha masalasi bo‘lib qolishi kerak emas;
- Ma’naviyat ma’rifat zaminida shakllanadi va kamol topadi. Shuning uchun jamiyatda ma’rifat ustivor bo‘lishini ta’minlash muhim vazifa bo‘lishi kerak;
- Ta’lim va tarbiya parallel tarzda olib borilishi kerak;
- Ta’lim tiziming hamma bo‘g‘in va darajalarida ma’naviyatning asosini tashkil qiluvchi ijtimoiy fanlar(adabiyot, tarix, falsafa, ma’naviyat asoslari, dinshunoslik, jamiyatshunoslik, sotsiologiya, siyosatshunoslik, aholishunoslik kabi), badiiy adabiyot, diniy bilimlarni ta’lim tizimiga majburiy o‘rgatiladigan fanlar sirasiga kiritish shart;
- Ta’lim tizimidan *“tanlov fan”* degan uyinlarni yo‘q qilish zarur;
- yuksak ma’naviyat, yuksak ma’rifat haqida faqat balandparvoz gaplar emas, uning ma’rifiy mazmunini jamiyat, xususan, yosh avlod ongiga mazmunini izchil singdirish lozim;
- milliy ma’rifatni belgilovchi omili bu milliy tildir. Millat va uning bolalariga boshqa tillarni zo‘rma-zo‘raki o‘rgatish va uni bilim deb da’vo qilish xavfli amaliyot. Til aloqa vositasi. Lekin, til orqali boshqa millatlar madaniyati, turmush tarziga o‘zgarishlar kirib keladi. Bunday

o‘zgarishlar ko‘p hollarda millatni boshqa millatga singib ketishi, avval ularni millat sifatida tili va oqibat o‘zi yo‘qolib ketishi bilan yakun topganiga misollar ko‘p. Natijada, hozirgi kunga kelib, *“tirik tillardan” “o‘lik tillar”* ni ko‘pligi aytish yetarli;

- ma’rifat va ma’rifat targ‘ibotiga mas’ul kishilarni o‘zlari faqat uzundan-uzoq ma’ruzalar, zerikarli va xo‘jako‘rsinga o‘tkaziladigan tadbirlar bilan emas, shaxsiy namuna bilan ta’sir ko‘rsatish kerak;
- Madaniy-ma’rifiy tadbirlar ta’limga ajratilgan vaqt hisobidan o‘tkazish tendesiyalariga barham berish kerak;
- ma’naviy va ma’rifiy asarlarini faqat nomlarini yodlash an’anasidan voz kechib ularni ichki mazmuni targ‘ib qilishni yo‘lga qo‘yish kerak;
- ma’rifat bu ta’lim, ta’lim tizimini mazmunan tubdan yaxshilash zarur;
- global axborot tizimi vositasida milliy ma’rifat, ma’naviyat, san’at targ‘ibotini targ‘ib qilish;
- yot g‘oya, yot maishiy turmush tarzi targ‘ibotiga qarshi jiddiy kurash tizimini yaratish;
- siyosiy, madaniy, ilmiy doiralarda ta’kidlab kelinayotganidek, hozirgi davrda bir davlat boshqasini mavh etish uchun harbiy operasiyalar, urushlar qilish yo‘li bilan emas, maxfiy mafkuraviy yo‘l bilan amalga oshirish ehtimoliy xavfi yuqori. Shuning uchun milliy mafkurani singdirishning hamma vosita va usullaridan unumli foydalanish zarur. Zero, buning uchun mukammal milliy mafkurani yaratish kerak;
- mafkura kerakmi, kerak emasmi degan shubhalarni chetga surish kerak. Mafkura kerak va u xalqni qanday marralarga olib borishni mayoqi, yo‘lchi yulduzi bo‘lishi kerak;
- xalqni har xil dabdabali to‘ylar, serxarajat soxta tadbir, ortiqcha chiranishlar, soxta maqtanchog‘lik kabi illatlardan xolos qilishni aniq siyosiy-huquqiy, badiiy-estetik vosita va usullarini ishlab chiqib, qat’iy amalga oshirish zarur. Negaki, shunday “an’nalarimiz” borki, ular xalqimizga faqat ortiqcha g‘am-tashvish, kulfat, baxtsizlik, oqibat fojia keltiradi. Bularga ham dunyoviy ham e’tiqod bilan bog‘liq an’ana, urf-odat, to‘yu-marosimlarni aytish mumkin. Aynan shu illatlar boshqa bir qator illatlarni paydo bo‘lishiga olib keladi.

Nazarimizda shu vazifalar va boshqa shunga bog‘liq muammolarni hal qilsa ijobiy o‘zgarishlar bo‘ladi. Faqat ularni hammasi ma’rifatga asoslanishi kerak. Boshqacha aytganda, ulug‘ Navoiy ta’biri bilan aytganda: “har bir tadbir avval ilm tarozusida o‘lchanishi lozim”.

Ko‘p hollarda bo‘lgani kabi, noaniq, tusmol-tavakkal qilingan har qanday ish yana bir undan yomonroq illatni keltirib chiqaradi. Bizni sharoitda bu holat xorij tajribasi tarzida qo‘llanilib, natija bermagach, yana bir horijiy tajriba qo‘llanilyapti. Mantiqan xulosa qilinsa, muammo shu yerda paydo bo‘lgan bo‘lsa, uni chorasini ham shu yerdan qidirish kerak, deb hisoblaymiz.

Xulosalar:

- ma’rifat – jamiyat va shaxsga uning tarixi, madaniyati, e’tiqodi, san’ati, maishiy turmush tarzi, ajdodlaridan meros ma’anaviy qadriyatlarni doimiy va izchil targ‘ib qilish orqali singdiriladi;
- ma’rifiy fazilatlar insoniyat shu davrgacha yaratilgan ta’lim-tarbiyaviy an’analar, ilmiy-bilimlar, erishilgan amaliy tajribalar milliy tarbiya, odob an’analari doirasidan chiqmagan holda targ‘ib qilish;
- ma’rifat va ma’naviyat haqida faqat balandparvozlik bilan aytiladigan gaplar, soxta hisobotlar jamiyatdagi bu fazilat va xususiyatni oshirmaydi, aksincha ma’naviy zalolatga olib boradi;
- ma’rifat, ma’naviyatni oshirish niqobi bilan turli yot g‘oyalar, nafaqat noan’anaviy, balki noinsoniy xulq-atvor, “yangi” andozalarni kirib kelishi va xurujiga jiddiy, ayovsiz qarshi kurashish zarur. Bu kurash aynan ma’rifiy asosda bo‘lishi samaralidir. Buning uchun esa ma’naviy xurujlarga qarshi turadigan ma’naviy-ma’rifiy, mafkuraviy zamin bo‘lishi lozim va hokazo.

**Foydalanilgan adabiyotlar:**

1.https://qomus.info/encyclopedia/cat-m/marifat-uz/
2.Prezident Shavkat Mirziyoevning O‘zbekiston ijodkor ziyolilari vakillari bilan uchrashuvdagi ma’ruzasidan “Xalq so‘zi”, 2017-yil 4-avgust.

3. Tasavvuf ta’limotida shariat, tariqat, ma’rifat va haqiqat bosqichlari talqini (Yassaviya ta’limoti asosida) https://oliymahad.uz/5987
4.Ahmad Yassaviy. Hikmatlar. https://adabiyot.islamonline.uz/kitoblar/nazm/121-yasaviy.html
5.Navoiy. A. MAT: 20 tomlik. 15 t. Nazm ul-javohir . -Toshkent: “Fan”, 1999. –B. 157.
6.Navoiy. A. MAT: 20 tomlik. 15 t. Nazm ul-javohir . -Toshkent: “Fan”, 1999. –B. 232.
7.Alisher Navoiy asarlari tilining izohli lug‘ati (ANATIL). 4 jildlik. 2 jild. Toshkent, “Fan” 1983. – B. 274.
8.Navoiy. A. MAT: 20 tomlik. 12 t. Lisonut-tayr. T.: “Fan”, 1996. – B. 132.
9.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Sh.M.Mirziyoevning BMT Bosh Assombleyasi 72 sessiyasidagi ma’ruzasidan.
10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Sh.M.Mirziyoevning BMT Bosh Assombleyasi 72 sessiyasidagi ma’ruzasidan.
11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ma’naviy-ma’rifiy ishlar samaradorligini oshirish va sohani rivojlantirishni yangi bosqichga ko‘tarish to‘g‘risida” Qarori. 2017 yil 28 iyul.